TYUTORLIK FAOLIYATIDA PSIXOLOGIYANING O‘RNI

Nazarqulova Gulnora Ablakulovna
Sirdaryo viloyati pedagogik mahorat markazi,
Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus
ta’lim metodikalari kafedra mudiri PhD, dotsent

Annotatsiya. Maqolada tyutorlik faoliyatida psixologiyaning o‘rni va ahamiyati haqida so‘z yuritiladi. Zamonaviy ta’lim tizimida tyutorlikning psixologik-pedagogik xususiyatlari va uning dolzarbligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tyutorlik jarayonida psixologik yondashuvning roli, shaxsning psixologik rivojlanishi bo‘yicha zamonaviy tadqiqotlarning asosiy yo‘nalishlari tahlil etiladi. Tyutorlikda psixologik madaniyatni shakllantirish, o‘quvchilarning motivatsiyasi, o‘z-o‘zini anglashi va mas’uliyat hissini rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari, samarali metod va texnologiyalari asoslab berilgan. Tadqiqot natijalarida psixologiyaning tyutorlikdagi o‘rni ochib berilib, ta’lim muassasalarida ushbu jarayonni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: tyutorlik, psixologik xususiyatlar, psixologik yondashuv, ijtimoiylashuv, ta’lim, tarbiya, tadqiqot, shaxs rivoji.

XX asr oxiri va XXI asr boshlari ta’lim tizimida individual yondashuvlarni joriy etish bilan ajralib turadi, bu tyutorlik faoliyatining rivojlanishini taqozo etmoqda. Tyutorlikda psixologiyaning o‘rni eng muhim jihatlardan biri bo‘lib, unda o‘quvchi, oila, pedagog va tengdoshlarning psixologik o‘zaro ta’siri ahamiyatlidir. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va O‘zbekiston Respublikasining ta’lim siyosati shaxsning psixologik rivojini ta’minlashga qaratilgan bo‘lib, "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonunning 4-moddasida insonparvar va demokratik tamoyillar belgilangan [1]. Shu bois, tyutorlikda psixologik yondashuvni qo‘llash hozirgi davrning dolzarb pedagogik masalasidir. U ma’naviy-axloqiy va huquqiy tarbiyaning asosini tashkil etadi.

Tyutorlik faoliyatida psixologiyaning ahamiyati o‘quvchilarni o‘zini anglashga, psixologik barqarorlikka va ijtimoiy moslashuvga tayyorlashda namoyon bo‘ladi. Psixologik yondashuv (individual ehtiyojlarni hisobga olgan holda qo‘llab-quvvatlash) shaxsning ham, jamiyatning ham rivojiga hissa qo‘shadi. Bu g‘oya o‘quvchilarning dunyoqarashini shakllantirishga, mustaqillikka undaydi [2]. Psixologik asoslangan tyutorlik o‘quvchilarning xulq-atvorini ijobiy o‘zgartiradi, motivatsiyani oshiradi va psixologik resurslarni rivojlantiradi. Bu, ayniqsa, o‘quvchilarning o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishiga ishonch hosil qilishda muhimdir. Natijada, tyutorlik psixologiyasi o‘quvchilarni barkamol shaxs sifatida yetishtirishda katta rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Tyutorlikni tashkil etishda o‘quvchi faol sub’ekt sifatida tan olinadi va individual psixologik xususiyatlari hisobga olinadi. Shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim muammosi E.V. Bondarevskaya, V.V. Davydov, D.B. Elkonin va boshqalar tomonidan o‘rganilgan [3]. Psixologiya fanining tyutorlikdagi o‘rni shaxsning motivatsiyasi, kognitiv jarayonlari va emotsional rivojini o‘rganadi.

Tadqiqotlarda ta’kidlanishicha, o‘quv jarayonida psixologik xususiyatlarni e’tiborsiz qoldirish shaxsning salohiyatini cheklaydi. Pedagogika va psixologiyada tyutorlik paradigmasi yangi yo‘nalish bo‘lib, o‘quvchilarning jinsiy va individual farqlarini hisobga oladi. Psixologik tadqiqotlar o‘quvchilarning bilish va xulq-atvoridagi farqlarni tasdiqlaydi. Tyutorlikka psixologik yondashuvni joriy etish o‘quvchilarning ichki dunyosini rivojlantirish uchun zarur.

Tahlil va natijalar. Zamonaviy tyutorlik tadqiqotlari quyidagi ob’ektlarni o‘z ichiga oladi:

- tyutorlikda psixologik yondashuvning metodik asoslari;
- psixologik ijtimoiylashuv jarayonlari;
- o‘quvchilarning psixologik o‘ziga xosligini anglash;
- motivatsiya va emotsional farqlar;
- dasturlarning psixologik tahlili;
- stereotiplarning ta’siri;

- oliy ta’lilda psixologik jihatlar;
- tyutorning psixologik kompetensiyalari [4].

Ammo, tyutorlikda psixologiyani amalga oshirish bo‘yicha ko‘rsatmalar yetarli emas. Tyutorlar o‘quvchilarning psixologik ehtiyojlarini qondirishda mas’uldir. Bugungi tyutorlar ko‘pincha individual farqlarni hisobga olmaydi, bu qarama-qarshiliklarga olib keladi:

- psixologik tayyorgarlik zarurati va tyutorlarning tayyor emasligi o‘rtasida;
- tyutorlarni tayyorlashdagi psixologik modellarning yetishmasligi o‘rtasida;
- ta’lim institutlarida psixologik sharoitlarning noaniqligi o‘rtasida.

Tadqiqot dolzarbligi ta’lim tizimining psixologik tayyor tyutorlarga ehtiyojida va modellarning ishlab chiqilmaganligida namoyon bo‘ladi. Qarama-qarshiliklarni hal qilish nazariy va amaliy usullarni talab etadi.

Xulosa. Yangi O‘zbekistonda ta’lim islohotlari amalga oshirilmoqda. Prezident Sh. Mirziyoyevning "Najot - ta’limda" tamoyili yoshlarni ilmli qilishga xizmat qilmoqda. Tyutorlik psixologiyasi yoshlarni kelajakka tayyorlaydi, ularni imkoniyatlardan foydalanib, hayotlarini mazmunli qilishga undaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. -- Toshkent: O‘zbekiston, 2017. 486-b.
3. Nazarqulova G. Oliy ta’limda tyutorlik faoliyati. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari 2026-yil 12-mart.
4. Nazarqulova G. Pedagogik mahorat. Darslik. -- 2024. 119-b.
5. Tojiboyeva X.M. Psixologik rivojlanishda tyutorlikning o‘rni. Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar. -- Buxoro davlat universiteti, 2023. №2. B. 150-155.